

**YAPONIYANING IJTIMOIIY-IQTISODIY TARAQQIYOT
TAJRIBASI: TARIXIY TAHLIL**

Usmonxonov Muhammadxon
Toshkent Kimyo xalqaro universiteti
Namangan filiali Xalqaro iqtisodiy
munosabatlar yo'nalishi talabasi

Iqtisodiyot kafedrasi v.b. dotsenti.

PhD

Turg'unmirzayev Azmiddin
ORG-ID: 0009-0007-2579-2410

WoS ID: PSL-6110-2026

A.Turgunmirzayev@kiut.uz

Annotatsiya: Ushbu maqolada Yaponiyaning 19 asr oxiridan to hozirgi kungacha bo'lgan ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot yo'li tahlil qilinadi. Islohotlari, Ikkinchi jahon urushidan keyingi qayta qurish jarayoni va zamonaviy Yaponiyaning texnologik hamda madaniy yutuqlari o'rganiladi.

Kalit so'zlar: Yaponiya, iqtisodiy mo'jiza, texnologik taraqqiyot.

KIRISH: Yaponiya bugungi kunda dunyodagi yetakchi iqtisodiy va texnologik jihatdan eng kuchlilar qatorida deb tan olinadi biroq bu maqom mamlakatga oson kelmagan 19 asr o'rtalarigacha tashqi dunyodan yopiq holda yashagan Yaponiya keyinchalik qisqa tarixiy davr ichida katta o'zgarishlarni boshdan kechirdi va ikki marta birinchi marta Meyji islohotlari davrida ikkinchi marta esa Ikkinchi jahon urushidan keyin o'zini deyarli 0 dan qayta qurdi.

Ushbu jarayonni o'rganish nafaqat tarixiy balki amaliy ahamiyatga ham ega chunki Yaponiya tajribasi rivojlanayotgan davlatlar uchun muhim saboq bo'lib xizmat qilishi mumkin. Maqolaning maqsadi — Yaponiyaning taraqqiyot bosqichlarini batafsil tahlil qilish va uning zamonaviy yutuqlarini yoritishdan iborat.

Asosiy qism: Urushdan oldingi davr: Meyji islohotlari 1868-yilda boshlangan Meyji islohotlari Yaponiya tarixidagi burilish nuqtasi hisoblanadi. Feodal tuzum barham topib mamlakat markazlashgan davlat boshqaruviga o'tdi bu davrda G'arb davlatlaridan ilg'or texnologiyalar va bilimlar faol o'zlashtirildi zamonaviy sanoat ta'lim tizimi va harbiy tuzilma yaratildi. Natijada Yaponiya nisbatan qisqa muddatda mintaqadagi kuchli davlatga aylandi. Biroq XX asrning birinchi yarmida Jahon urushida yuritilgan tajavuskor va vahshiy siyosat orqasidan yaponiyaning 2 joyiga Xirosima va Nagasaki ga o'sha vaqtning eng qudratli quroli atom bombasi tashlanadi natijada yaponiyaning iqtisodiyoti deyarli jar yoqasiga kelib qoladi u bomba o'sha vaqt uchun eng qudratlisi hisoblangan uning portlash kuchi taxminan 15 kilotonna (15 000 tona) atrofida edi buning oqibatida 70 000 dan 140 000 gacha odam halok bo'ldi butun dunyo yaponiyani tugadi deb o'ylagan edi. (biroq)

Urushdan keyingi tiklanish qisodiy mo'jiza

1945-yildan keyin Yaponiya iqtisodiyoti deyarli batamom vayron bo'lgan holatda edi. Shunga qaramay, keyingi o'ttiz yil ichida mamlakat tarixda kam uchraydigan tezlikda tiklandi. Bu jarayonning asosiy omillari quyidagilar bo'ldi: asosiy sabab baribir bu yaponiyaliklarning vatanparvarligi edi bu borada qolgan davlatlarga o'rnak bo'la oldi

Ta'lim tizimiga alohida e'tibor qaratilishi va yuqori mehnat intizomi

Sanoatning ayniqsa avtomobilsozlik va elektronika tarmoqlarining tez rivojlanishi

Davlat va xususiy sektor o'rtasidagi samarali hamkorlik

Eksportga yo'naltirilgan iqtisodiy strategiya.

1950–1970-yillarda Yaponiya yalpi ichki mahsuloti o'rtacha yiliga 9–10 foizga o'sdi bu esa jahon amaliyotida “Yaponiya iqtisodiy mo'jizasi” nomi bilan tanildi. 1980-yillarga kelib mamlakat dunyodagi ikkinchi yirik iqtisodiyotga aylandi.

Zamonaviy Yaponiyaning yutuqlari. Hozirgi kunda Yaponiya nafaqat iqtisodiy balki texnologik va madaniy sohalarda ham global ta'sirga ega. Avtomobilsozlik (Toyota, Honda, Nissan) va elektronika (Sony, Panasonic) sohalaridagi kompaniyalar dunyo bozorlarida yetakchi o'rinlarni egallaydi. Robototexnika va yuqori texnologiyalar sohasidagi ishlanmalar shuningdek Shinkansen tezyurar poyezd tizimi mamlakatning ilmiy-texnik salohiyatini namoyish etadi. Bundan tashqari anime, manga va video o'yinlar orqali Yaponiya madaniyati butun dunyo jumladan yosh avlodga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Yana yaponiyaning meni shaxsan doimo hayratga solib kelgan jihati deyarli har qanday yo'nalishda juda ham arzon tan narxda mahsulot ishlab chiqarib yuqori unumdorlik sifat va foydaga erisha oladi bu uni yirik brendlarga juda yahshi raqobatbardoshlik qiladi misol uchun toyota supra juda ham arzon narx lekin yuqori unumdorlikka ega va yana yaponiya o'zining animatsiya sohasida ham dunyo miqyosida o'zining o'ziga xos animatsiya yapon tilida anime sohasiga ega bir vaqtlar yirik brendlar (Disney Dreamworks) hatto raqobat qila olishini tasavur ham qilmagan yaponiya bugun raqobat qila olyati desak ham bo'ladi yuqorida aytib o'tganimdek kam resurs va yuqori unumdorlik bo'yicha yaponiya juda hayratlanarli yana bir misol animatsiya sohasida

Demon Slayer: Kimetsu no Yaiba – Infinity Castle atiga 20mln \$ tannarxi bilan butun dunyo bo'ylab 800mln \$ ga yaqin kassa yig'a oldi bu

qariyb tannarxiga nisbatan 40 barobar ko'p degani bu juda katta natija qiziq xolat shundaki AQSh prezidenti Donald Tramp AQShda ishlab chiqarilmagan barcha xorijiy filmlarga 100% lik bojxona tarifi (soliq) joriy qilish tashabbusini e'lon qilgan edi.

Sababi nima edi? Bu qaror aynan Demon Slayer filmining AQSh bozorida Hollywood blokbusterlarini ortda qoldirib, kutilmaganda misli ko'rilmagan darajada ulkan muvaffaqiyat qozongani va Amerika kino sanoatining (Hollywood) mavqeiga raqobat tug'dirayotgani fonida elon qilindi. Tramp buni "Amerika kino biznesi chet elliklar tomonidan siqib chiqarilmoqda" degan vaj bilan izohlagan. Bu yaponiyani har qanday sohada qanchalik kuchli ekanini isbotlaydi. Yaponiyaning yana bir ijobiy tomoni Yaponiyaliklarning odob-axloqi tozalikka etibori

Odob-axloq

Kichikligidan (boshqalarga noqulaylik tug'dirmaslik) tamoyili singdiriladi

Ta'zim qilish — hurmat, minnatdorlik, uzr so'rashning asosiy shakli

Navbatga qat'iy rioya qilish ovoza baland gapirmaslik jamoat transportida telefon bilan gaplashmaslik odat tusiga kirgan

Yana bir ajoyib — ichki fikr va tashqi ko'rinishni ajratish ziddiyatdan qochish madaniyati

Tozalikka etibor

Maktablarda o'quvchilarning o'zlari sinfni tozalaydi bu yoshlikdan singdiriladi

Ko'chalarda axlat qutisi kam bo'lsa-da, ko'chalar juda toza — har kim o'z axlatini o'zi olib yuradi

Uyga kirishdan oldin poyabzal yechish qat'iy qoida hammomlarda yuvinish tartib-qoidalari juda qat'iy yahshi tomoni juda ko'p bo'lgan yaponiyaning ham o'ziga yarasha kamchiliklari bor va kam dan kam mamlakatlarda kuzatiladigan haddan tashqari ishlashdan o'lim muammosi mashhur — uzoq ish soatlari, majburiy madaniyati

- ish tugagandan keyin hamkasblar bilan ichib, ijtimoiy aloqa o'rnatish odat

boshliqdan oldin ishdan ketmaslik

-So'nggi yillarda hukumat "ish-hayot balansi uchun islohotlar qilmoqda — overtime cheklovlari, "Premium Friday" kabi tashabbuslar ko'p mehnat qilish o'sishni rag'batlantirishi mumkin ammo lekin odamning salomatligini haf ostiga qo'yadi yaponiyada ko'payish soni keskin kamayib ketayotgani bejizga emas va hukumat bu muammoni hal qilishga urinmoqda

Ammo hali ham Yaponiya dunyodagi eng ko'p ishlaydigan mamlakatlardan biri, va bu mental salomatlikka salbiy ta'sir qiladi deb tanqid qilinadi

Xulosa. tahlil shuni ko'rsatadiki Yaponiyaning bugungi yutuqlari tasodifiy hodisa emas, balki uzoq davom etgan tizimli islohotlar ta'limga sarmoya kiritish va mehnat madaniyatining natijasidir. Meyji islohotlaridan tortib urushdan keyingi qayta qurish jarayonigacha bo'lgan yo'l shuni isbotlaydiki, tashqi qulay sharoit bo'lmasa ham, to'g'ri tanlangan strategiya va izchillik davlatni qisqa muddatda yuqori taraqqiyot bosqichiga olib chiqishi mumkin. Ushbu tajriba O'zbekiston kabi rivojlanayotgan davlatlar uchun ham amaliy ahamiyatga ega bo'lishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Gordon, A. (2013). A Modern History of Japan: From Tokugawa Times to the Present (3rd ed.). Oxford University Press.
Havola: <https://global.oup.com/academic/>
Yaponiyaning Tokugava davridan zamonaviy davrgacha bo'lgan siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishini tarixiy tahlil qilish uchun.

MIT OpenCourseWare

2. Johnson, C. (1982). MITI and the Japanese Miracle: The Growth of Industrial Policy, 1925–1975. Stanford University Press.
Havola: <https://doi.org/10.1515/9780804765602> Yaponiyaning sanoat siyosati, davlatning iqtisodiyotdagi roli va iqtisodiy yuksalish omillarini o'rganish uchun.

3. Ohno, K. (2006). The Economic Development of Japan: The Path Traveled by Japan as a Developing Country. GRIPS Development Forum.
Havola: <https://www.grips.ac.jp/forum/pdf06/EDJ.pdf>
Tokugava davri, Meydzi islohotlari, sanoatlashtirish, urushdan keyingi tiklanish va tezkor iqtisodiy o'sishni o'rganish uchun.

4. Vestal, J. E. (1995). Planning for Change: Industrial Policy and Japanese Economic Development, 1945–1990. Oxford University Press.
Havola: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198290278.001.0001>
Urushdan keyingi iqtisodiy taraqqiyotda sanoat siyosati va davlat rejalashtirishining o'rnini tahlil qilish uchun.

Oxford Academic

5. Dower, J. W. (1999). Embracing Defeat: Japan in the Wake of World War II. W. W. Norton & Company.

Havola: <https://wnorton.com/books/9780393046861>

Ikkinchi jahon urushidan keyingi islohotlar, jamiyatning qayta shakllanishi va ijtimoiy-iqtisodiy tiklanish jarayonlari uchun.

W. W. Norton & Company Ltd.

6. Patrick, H., & Rosovsky, H. (Eds.). (1976). Asia's New Giant: How the Japanese Economy Works. Brookings Institution.

Havola: <https://business.columbia.edu/faculty/research/asias-new-giant-how-japanese-economy-works>

Yaponiya iqtisodiyotining tuzilishi, bandlik, moliya, texnologik taraqqiyot va davlat iqtisodiy siyosatini o'rganish uchun.

7. Fukao, K., & Settsu, T. (2021). Japan. In S. Broadberry & K. Fukao (Eds.), The Cambridge Economic History of the Modern World (pp. 100–128). Cambridge University Press.

Havola: <https://doi.org/10.1017/9781316671603.005>

Yaponiyaning modern iqtisodiy o'sishi, kapital jamg'arilishi, mehnat unumdorligi va iqtisodiy rivojlanish bosqichlarini ilmiy tahlil qilish uchun.

8. Iyoda, M. (2010). Postwar Japanese Economy: Lessons of Economic Growth and the Bubble Economy. Springer.

Havola: <https://doi.org/10.1007/978-1-4419-6332-1> Urushdan keyingi iqtisodiy o'sish, aktivlar narxidagi spekulativ pufak va uzoq davom etgan iqtisodiy turg'unlikni o'rganish uchun.

9. OECD. (2026). OECD Economic Surveys: Japan 2026. OECD Publishing.

Havola: <https://doi.org/10.1787/54cc833d-en> Yaponiyaning zamonaviy iqtisodiy holati, mehnat bozori, demografik muammolari, unumdorlik va iqtisodiy siyosatiga oid eng yangi tahlillardan biri.

10. Statistics Bureau of Japan. (2026). Statistical Handbook of Japan 2026. Ministry of Internal Affairs and Communications.

Havola: <https://www.stat.go.jp/english/data/handbook/index.html>

Yaponiya aholisi, iqtisodiyoti, sanoati, mehnat bozori, turmush darajasi va ijtimoiy rivojlanishiga doir rasmiy statistik ma'lumotlar uchun.